

от автора

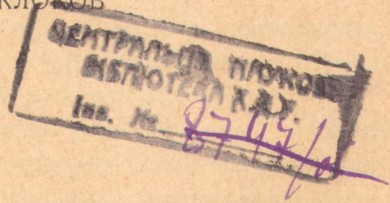
М. КОТОВ

ВЕСНЯНИЙ ПРОВІДНИК В ОКОЛИЦЯХ М. ХАРКОВА

(РОСЛИННИЙ ТА ТВАРИННИЙ СВІТ)

ПІДРУЧНИК ДЛЯ ШКІЛЬНИХ
ЕКСКУРСІЙ ТА САМООСВІТИ

ПЕРЕКЛАВ М. КЛОКОВ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1925

ПЕРЕДМОВА

Відсутність підручника для біологічних екскурсій в школі та в політосвітній праці зараз дуже дається в знаки.

Цей „Весняний провідник в околицях м. Харкова“ має, хоча-б тимчасово й частково, виконати роль такого підручника для столиці України.

Колишні підручники давно вже розпродано. Видання Харк. товариства аматорів природи, брошуру В. Я. Шидловського та М. Ів. Котова „Весеннія ескурсії в окрестностях г. Харькова“ за спільною редакцією проф. В. Ів. Талієва видруковано 1916-го року. Передчасна смерть В. Я. Шидловського не дозволила випустити друге видання книжки.

Видана студенським гуртком натуралістів книжка „По окрестностям г. Харькова“ вип. I (Харків, 1916 р.) містить у собі розділи: метеорологічний, геологічний та ботанічний. Рослинности торкається він гол. чин. нижчої, а тому й мало задовольняє шкільні потреби.

Для цього „Весняного провідника“ використали ми попередні підручники, матеріал, що набрався по їхньому виході, та свій власний 10-річний екскурсійний досвід.

„Календар розвитку природи по весні 1917 року“ поданий додатково, як перша спроба колективного спостереження розвитку природи. Спостереження провадив студентський гурток натуралістів при тодішньому Харк. Університеті, — з'явлення рослин спостерігали: Б. О. Захарів, М. В. Клоків, М. І. Котів, Є. М. Лавренко, а тваринні організми Г. О. Бризгалін, М. О. Времев, М. І. Котів, С. І. Медведів, Г. Хв. Пронін, та В. Я. Шидловський.

Бажано, щоби школи організували масові колективні спостереження. Це дасть змогу скласти загального календаря розвитку весняної природи.

Наприкінці вважаю за приємний обов'язок подякувати супутникам в екскурсіях С. І. Медведьову та П. К. Козлову.

1925 р. 4-III.

М. Котов.

Весняний провідник в околицях м. Харкова

Весна здобула свого права! По міських околицях пота-
нув сніг, розквітли перші весняні рослини, з'явилися комахи,
заспівали птахи. Кожного приваблюють зелені лісові та лучні
простори; аматора природи це все нестримно тягне з міста.

Харківському мешканцеві дуже вільно можна виконати таке
бажання. Не витрачаючи багато часу, він може по найближчих
околицях міста винайти чудові місця для екскурсій.

Дачне сполучення від Харкова до Мерефи, до Люботину
чи до Деркачів дає змогу добре помандрувати серед лісів,
луків та невеличких болот. Поїхавши потягом до Рогані чи до
Борок (за Мерефою), можна побачити хороші степові місця з
відповідною багатою рослинністю. Та й по найближчих околицях
Харкова багато-чого можна побачити, мандруючи просто пішки.
Особливо цікаво відвідати степовий куток біля броварні
„Українка“. Туди можна дістатись Салтівським шляхом.

Тому, хто живе в центрі міста, найзручніше буде робити
екскурсії до гаїв за парком, Сокольників та Помірок. До цих
гаїв можна пройти через міський парк, доїхавши туди трам-
ваем. Але зараз від парку до Помірок і назад регулярно їздять
автомобілі, так що до лісу можна дістатися вже зовсім вільно.
Добре проробити сюди екскурсію на велосипеді.

Набираючи матеріалу для акваріумів, найкраще буде
проїхати трамваем на Основу, а далі пройти пішки колишнім
Григорівським бором, що його зараз вирубано, до хутору
Гуків і в напрямку до Куряжу або Рижова. Тут можна так
само оглянути просторі, багаті луки.

Весна по наших місцях зчаста починається рано.

При кінці лютого вже чути наближення весни. Трапляються
дні, коли сонце ясно світить, сніг тоне, утворюються калюжі
та болото по вулицях. На початку березня починають зацвітати

поодинокі перші квітки, а бувають і такі теплі роки, що весняні рослини починають квітнути ще раніше. Весняна рослинка зірочки (*Gagea pusilla*) 1848 року цвіла поодинокими екземплярами в листопаді, а потім її перші розквітлі екземпляри було знайдено 28-го січня 1849 року.¹⁾ 1898 рік був надзвичайно теплий і при кінці грудня та на початку наступного року по сонячних місцях Харківських гаїв розквітли вдруге проліски (*Scilla cernua*) (мал. 1). До того явища, що

Мал. 1. Проліска (*Scilla cernua*).

наші весняні рослини іноді квітнуть удруге в -осени або навіть, коли досить тепло, і взимку спричиняється тепла, довга осінь та велика літня посуха. Справа в тому, що вже в-осени у наших перших весняних рослин квітки цілком на-поготові і тільки конечна потреба відпочити зважає розквітнути їм раніше²⁾. Бувають іноді дуже теплі дні і при кінці зими.

Так, наприклад, 11 березня 1914 року було 12° тепла, почали навіть літати перші метелики і з'явилися перші проліски. 3 березня 1915 року по відталих місцях південного схилу

¹⁾ Стиль усяди новий.

²⁾ Дуже не важко провести такі спостереження. На початку січня можна викопати в гаю цибулини пролісок, зірочок, здобути коріння підбілу та інших рослин. Коли їх посадити в ґрунт у кімнаті, рослини згодом почнуть квітнути. Ще простіше відрізати гілочку з вишні або сливи і встроїти її в воду. Гілочка скоро вкрийється дрібним цвітом.